

บทที่ 5

สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัย เรื่อง รูปแบบการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองของบ้านคุ้มเหนือ ตำบลหัวช้าง อำเภอจตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหาและความต้องการในการสร้างรูปแบบในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง ทดลองใช้และประเมินผล รูปแบบการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง การวิจัยในครั้งนี้เป็นแบบผสมผสานโดยใช้การวิจัยเชิงปริมาณร่วมกับการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) ซึ่งผู้วิจัยสรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ ดังนี้

สรุปผลของการวิจัย

ระยะที่ 1 สรุปผลข้อมูลสภาพปัจจุบัน ปัญหาและความต้องการในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองของบ้านคุ้มเหนือ ตำบลหัวช้าง อำเภอจตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด ได้ดังนี้

บ้านคุ้มเหนือตั้งอยู่ในเขตเทศบาลตำบลจตุรพักตรพิมาน ปัจจุบันมี นายไพฑูลย์ สารจันทร์ เป็นผู้ใหญ่บ้าน ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของจังหวัดร้อยเอ็ด อยู่ห่างจากตัวจังหวัดร้อยเอ็ด เป็นระยะทาง 26 กิโลเมตร และอยู่ห่างจากกรุงเทพมหานคร เป็นระยะทางประมาณ 536 กิโลเมตร จำนวนครัวเรือน 447 ครัวเรือน ประชากร 1,378 คน ชาย 671 คน หญิง 707 คน อาชีพหลัก ทำนา จำนวน 165 ครัวเรือน รับราชการ จำนวน 70 ครัวเรือน ค้าขาย/รับจ้าง จำนวน 212 ครัวเรือน อาชีพเสริม ไล่กรอก ส้ม หม่า จำนวน 2 ครัวเรือน เกษตรประณีตปอดสารพิษ จำนวน 2 ครัวเรือน ร้านซ่อมรถยนต์ จำนวน 1 แห่ง ร้านซ่อมรถจักรยานยนต์ จำนวน 1 แห่ง ร้านขายของชำ จำนวน 9 แห่งร้านเสริมสวย จำนวน 1 แห่ง รายได้ภาคเกษตรเฉลี่ย 23,000 บาท/ครัวเรือน/ปี รายได้นอกภาคเกษตรเฉลี่ย 23,000 บาท/ครัวเรือน/ปี ปัญหาที่พบ คือ 1) ขาดความรู้ในการประกอบอาชีพและขาดการสนับสนุนอาชีพเสริมจากหน่วยงานภาครัฐ 2) ขาดการฝึกอบรมอาชีพเสริม 3) มีภัยแล้งทุกปี ทำให้ขาดน้ำเพื่อทำการเกษตรในหน้าแล้ง 4) ขาดทุนหมุนเวียน และอื่นๆอีกมากมาย ที่เป็นปัญหาอยู่ทุกวันนี้

ส่วนความต้องการของชุมชนในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองของบ้านคุ้มเหนือพบว่า ชาวบ้านต้องการความรู้เกี่ยวกับการประกอบอาชีพเพื่อนำไปฝึกปฏิบัติในการลดรายจ่าย เช่น การทำเกษตรหมุนเวียนพืชไร่ การหารายได้เสริม การเรียนรู้จากหมู่บ้านพัฒนาตัวอย่าง

การเรียนรู้แนวทางการดำเนินชีวิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ และการออม โดยมีความต้องการโครงการเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองของบ้านคุ้มเหนือ ดังนี้ 1) โครงการทัศนศึกษาดูงานจากชุมชนต้นแบบ 2) โครงการปลูกผักปลอดสารพิษ 3) โครงการทำปุ๋ยอินทรีย์ชีวภาพ 4) โครงการเลี้ยงไก่พื้นเมือง 5) โครงการเลี้ยงเป็ด 6) โครงการเลี้ยงสุกร 7) โครงการเพาะเห็ดนางฟ้า 8) โครงการเลี้ยงวัว 9)โครงการเลี้ยงปลาอุก 10) โครงการเลี้ยงกบ

ระยะที่ 2 สรุปผลการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองของบ้านคุ้มเหนือ ตำบลหัวช้าง อำเภอจตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด พบว่า มีโครงการที่ชุมชนจะนำไปปฏิบัติเพื่อพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ให้ดีขึ้น ดังนี้ 1) โครงการทัศนศึกษาดูงานจากชุมชนต้นแบบ 2) โครงการเลี้ยงกบ 3) โครงการเลี้ยงปลาอุก 4) โครงการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษ 5) โครงการเพาะเห็ดนางฟ้า 6) โครงการเลี้ยงเป็ด และ 7) โครงการเลี้ยงไก่พื้นเมือง

ระยะที่ 3 สรุปผลการทดลองใช้และประเมินผลรูปแบบการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองของบ้านคุ้มเหนือ ตำบลหัวช้าง อำเภอจตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด พบว่า ก่อนและหลังการดำเนินงานตามรูปแบบการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองของบ้านคุ้มเหนือ ทุกตัวแปรแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ซึ่งสรุปได้ว่ารูปแบบการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองของบ้านคุ้มเหนือโดยรวมและรายตัวแปร ดีขึ้นกว่าเดิมในด้านรายได้ครัวเรือน รายจ่ายครัวเรือน จำนวนพืชเพื่อการยังชีพ จำนวนสัตว์เพื่อการยังชีพ จำนวนเห็ดเพื่อการยังชีพ และจำนวนสินค้าอุปโภคบริโภคที่ซื้อจากร้านค้า

อภิปรายผล

1. ผลจากการศึกษารูปแบบการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองของบ้านคุ้มเหนือ ตำบลหัวช้าง อำเภอจตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด

จากการศึกษาเอกสารทางวิชาการ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และถอดบทเรียนจากชุมชนต้นแบบ ที่มีเนื้อหาสาระตรงกันในแต่ละประเด็น ที่ผู้วิจัยได้ศึกษาในการวิจัยครั้งนี้ สามารถนำมาปรับใช้ได้โดยได้สร้างรูปแบบการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองของบ้านคุ้มเหนือ ตำบลหัวช้าง อำเภอจตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด จำนวน 7 โครงการ คือ 1) โครงการทัศนศึกษาดูงานจากชุมชนต้นแบบ 2) โครงการเลี้ยงกบ 3) โครงการเลี้ยงปลาอุก 4) โครงการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษ 5) โครงการเพาะเห็ดนางฟ้า 6) โครงการเลี้ยงเป็ด 7) โครงการเลี้ยงไก่พื้นเมือง ซึ่งมีผลต่อความสำเร็จในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองของบ้านคุ้มเหนือ

2. ผลการทดลองใช้รูปแบบการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองของบ้านคุ้มเหนือ

ตำบลหัวช้าง อำเภอจตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด

จากการวิจัยได้มีการสร้างรูปแบบการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองของบ้านคุ้มเหนือ ตำบลหัวช้าง อำเภอจตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด โดยผู้วิจัยจัดประชุมเชิงปฏิบัติการ จากรูปแบบที่ผ่านการพิจารณา จำนวน 7 โครงการ คือ 1) โครงการทัศนศึกษาดูงานจากชุมชน ต้นแบบ 2) โครงการเลี้ยงกบ 3) โครงการเลี้ยงปลาชุก 4) โครงการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษ 5) โครงการเพาะเห็ด 6) โครงการเลี้ยงเป็ด 7) โครงการเลี้ยงไก่พื้นเมือง ส่งผลต่อรูปแบบการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองของบ้านคุ้มเหนือ คือ 1) มีรายได้ครัวเรือนเพิ่มขึ้น 2) รายจ่าย ครัวเรือนลดลง 3) จำนวนพืชเพื่อการยังชีพเพิ่มขึ้น 4) จำนวนสัตว์เพื่อการยังชีพเพิ่มขึ้น 5) จำนวน เห็ดเพื่อการยังชีพเพิ่มขึ้น 6) จำนวนสินค้าอุปโภคบริโภคที่ซื้อจากร้านค้าลดลง จากตัวแปรทั้ง 6 ด้าน ซึ่งสามารถอภิปรายผลได้ ดังนี้

2.1 ด้านรายได้ครัวเรือน เป็นการเพิ่มรายได้ในครัวเรือน โดยจะทำเป็นอาชีพหลักหรือ อาชีพรองก็ได้เพื่อให้เกิดรายได้เพิ่มขึ้นในครัวเรือนจากการขายพืชและสัตว์ที่ผลิตเพื่อใช้บริโภคใน ครัวเรือน แต่เมื่อเหลือจากการบริโภคแล้ว ครัวเรือนสามารถนำไปขายโดยมีประชาชนจากหมู่บ้าน อื่นเข้ามาซื้อไปจำหน่ายต่ออีกทอดหนึ่งก่อให้เกิดรายได้แก่ครัวเรือน เช่น ขายมะละกอ พริก กล้วย ย่านาง กบ ไก่พื้นเมือง ปลาเป็นต้น สอดคล้องกับผลการวิจัยของ อนุวัฒน์ เริงชัยภูมิ (2549 : 87) ที่พบว่า ชาวบ้านนำความรู้และประสบการณ์ที่ได้จากกระบวนการเรียนรู้ไปปรับปรุง วิธีการดำเนินการพัฒนาอาชีพของตนเอง จนทำให้ลดรายจ่ายและเพิ่มรายได้ให้กับตนเองและ ครอบครัว สอดคล้องกับ ปรีศนา นามโส (2552 : บทคัดย่อ) ที่พบว่า กลุ่มแม่บ้านผู้ผลิตสมุนไพร ผิวเนียน ได้นำรูปแบบกิจกรรมตามหลักวิสาหกิจชุมชนมาใช้เพื่อส่งเสริมให้คนในชุมชนเป็น เจ้าของกิจการผลิตสินค้าเพื่อสร้างรายได้และการพึ่งพาตนเองของคนในชุมชน โดยการนำ ทุนในสังคมของชุมชนที่มีอยู่ ได้แก่ ความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น วิถีชีวิต วัฒนธรรม ประเพณี และทรัพยากรไม่ว่าเป็นทรัพยากรบุคคลหรือสิ่งของ ผนวกกับการจัดการสมัยใหม่ที่เหมาะสม ก่อให้เกิดการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และการเรียนรู้ของชุมชนอย่างมีส่วนร่วม สอดคล้องกับ คณะกรรมการอำนวยการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์แห่งชาติ. (2546:7-10) ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับ ผลิตภัณฑ์ชุมชนและท้องถิ่น (OTOP) เป็นแนวคิดที่เน้นขบวนการสร้างรายได้จากผลิตภัณฑ์ใน แต่ละหมู่บ้านหรือตำบล แนวคิดนี้สนับสนุนและส่งเสริมให้ขบวนการสร้างรายได้จากผลิตภัณฑ์ใน แต่ละหมู่บ้านหรือตำบล แนวคิดนี้สนับสนุนและส่งเสริมให้ท้องถิ่นสามารถสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ (Product) โดยมีกิจกรรมการคิดค้นและพัฒนาผลิตภัณฑ์ทางการตลาด การผลิต การบริหารจัดการ และการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีทางการผลิตให้มีคุณภาพเป็นที่ยอมรับและต้องการของตลาด

สากล โดยที่ท้องถิ่นจำเป็นต้องพึ่งตนเอง (Self-reliance) เป็นหลักแนวคิดที่ต้องการให้แต่ละหมู่บ้านมีผลิตภัณฑ์ 1 ประเภท เป็นผลิตภัณฑ์ที่ใช้วัตถุดิบ ทรัพยากรท้องถิ่น ลดปัญหาการอพยพย้ายถิ่นไปสู่เมืองใหญ่ซึ่งถือว่าเป็นการสร้างเศรษฐกิจชุมชนให้เกิดขึ้นเป็นแนวคิดที่สอดคล้องกับการพัฒนาเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สอดคล้องกับ ชุมพลภัทร์ คงธนจารุอนันต์ (2551 : 89) ที่พบว่า ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการดำเนินชีวิตตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของเกษตรกร คือ คนที่มีรายได้ครัวเรือนทั้งหมดต่อปีที่ต่ำมักจะเป็นผู้ที่มีปัญหาในด้านเศรษฐกิจจึงจำเป็นที่จะต้องดำเนินชีวิตและปฏิบัติตนตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อความอยู่รอดของครอบครัว

หลังจากการทดลองรูปแบบ ผู้เข้าร่วม โครงการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองของบ้านคุ้มเหนือ ตำบลหัวช้าง อำเภोजตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด มีรายได้จากการจำหน่ายผลิตผลทางการเกษตร และรายได้ที่จากการเลี้ยงสัตว์

2.2 ด้านรายจ่ายครัวเรือน เป็นรายจ่ายที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน ซึ่งมีทั้งรายจ่ายที่จำเป็นและไม่จำเป็น ซึ่งรายจ่ายที่เกิดขึ้นดังกล่าวนี้ จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องหาวิธีการทำให้รายจ่ายลดลง ซึ่งจะส่งผลถึงการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน สอดคล้องกับงานวิจัยของ อนุวัฒน์ เรียงชัยภูมิ (2549 : 87) ชาวบ้านนำความรู้และประสบการณ์ที่ได้จากกระบวนการเรียนรู้ไปปรับปรุงวิธีการดำเนินการพัฒนาอาชีพของตนเอง จนทำให้ลดรายจ่ายและเพิ่มรายได้ให้กับตนเองและครอบครัว ส่วนรายจ่ายที่เกิดขึ้นในดำเนินโครงการสอดคล้องกับ พิมพกานต์ เลอเบล (2549 : 22) ได้วิจัยเกี่ยวกับการเลี้ยงปลาในแม่น้ำปิงตอนบน พบว่า เกษตรกรมีค่าใช้จ่ายในการลงทุนสำหรับเลี้ยงปลาต่อกระชังทั้งต้นทุนคงที่และต้นทุนผันแปร โดย เฉลี่ยเท่ากับ 1,950 (± 580 SD) บาทต่อตารางเมตร ต้นทุนค่าเสียโอกาสด้านแรงงานโดยเฉลี่ยเท่ากับ 2,080 (± 600 SD) บาทต่อตารางเมตร ต้นทุนหลักคือ ค่าอาหาร รองลงมาคือ ค่าลูกปลา แรงงานในครัวเรือนที่ไม่ได้รับค่าจ้าง จากการวิเคราะห์ข้อมูล พบว่า ไม่มีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญในด้านขนาดของฟาร์มเลี้ยงปลา สถานที่เลี้ยง (ตำบล) ภาระหนี้สินและการทำสัญญาผูกขาด สำหรับการคำนวณค่าใช้จ่ายที่เป็นต้นทุนคงที่ พบว่า อุปกรณ์แต่ละชนิดสามารถนำไปใช้เลี้ยงปลาได้ ถึง 5 รอบการผลิต ต้นทุนค่าเสียโอกาสสำหรับกระชังที่เจ้าของดำเนินการเองจะสูงกว่าการจ้างแรงงานระยะสั้น สำหรับแรงงานที่ไม่ค่อยมีทักษะในด้านนี้โดยเฉลี่ยอยู่ที่ประมาณ 160 บาท/วัน สำหรับผู้หญิง และ 180 บาท/วัน สำหรับผู้ชาย สอดคล้องกับ พวงเพ็ญ โพธิกาญจนวัตร (2551 : 127) จากการที่รัฐให้การสนับสนุนการใช้สารชีวภาพและปุ๋ยคอกมาใช้แทนปุ๋ยเคมี และยาฆ่าแมลง ทำให้ประหยัดต้นทุนในการบำรุงรักษามาก จากเดิม ปีละ 20,000-30,000 บาท คงเหลือจ่ายเพียงปีละ 15,000 – 20,000 บาท

ปุ๋ยชีวภาพหรือปุ๋ยคอกไม่เป็นอันตรายต่อเกษตรกรผู้ปลูกและผู้บริโภค ชมพู่เพชรจึงเป็นชมพู่ที่ปลอดภัยจากสารพิษตกค้าง นอกจากนี้ การตอนต้นชมพู่เพชรให้เตี้ยลงจากเดิมใช้ไม้ไผ่ทำนั้งร้าน 80-100 ลำ/ต้น คงเหลือใช้ไม้ไผ่ทำนั้งร้าน 50-60 ลำ/ต้นทำให้ประหยัดต้นทุนค่าใช้จ่ายทั้งหมดลดลงประมาณครึ่งหนึ่ง เป็นการลดค่าใช้จ่ายเพิ่มรายได้ให้กับเกษตรกร

หลังจากการทดลองรูปแบบ ผู้เข้าร่วม โครงการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองของบ้านคุ้มเหนือ ตำบลหัวช้าง อำเภอจตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด ลดรายจ่ายในการซื้อพืชผักสวนครัว พืชผลทางเกษตร และอาหารที่เกิดจากการเลี้ยงสัตว์ลงได้

2.3 ด้านจำนวนพืชเพื่อการยังชีพ เป็นการปลูกพืชเพื่อบริโภคเองในครัวเรือนและเพื่อจำหน่ายที่สามารถทำให้เกิดรายได้ในการยังชีพ เช่น ปลูกพืชประเภทผักทุกชนิด ปลูกพืชผลและปลูกพืชเพื่อจำหน่าย โดยปลูกมันสำปะหลัง ปลูกข้าวโพด ปลูกถั่วเพื่อทำอาหารสัตว์ ปลูกอ้อยไว้ทำน้ำอ้อย สอดคล้องกับสานิตย์ บัวสถิต (2544 : ง) ที่ได้วิจัยเรื่อง การปลูกและการใช้พืชสมุนไพรพื้นบ้านของเกษตรกรอำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า พืชสมุนไพรที่เกษตรกรนิยมใช้ส่วนมากได้แก่ กระเทียม กระชาย ข่า จึง ส่วนการปลูกเกษตรกรปลูกตะไคร้มากที่สุด รองลงมาได้แก่ ข่า และขมิ้นชัน ด้านการใช้เกษตรกรจะใช้ประโยชน์จากตะไคร้มากที่สุด รองลงมาได้แก่ ข่า มะนาว และพริก เกษตรกรมีรายได้จากการจำหน่ายสมุนไพร มีรายได้เฉลี่ย 3,471 บาทต่อปี แหล่งความรู้เรื่องสมุนไพรส่วนใหญ่ได้รับการถ่ายทอดจากญาติพี่น้อง ความรู้ด้านข่าวสารเกี่ยวกับสมุนไพรได้รับรู้จากสื่อต่างๆ ได้แก่ หอกระจายข่าว หนังสือพิมพ์ และเจ้าหน้าที่ของรัฐ ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการปลูกสมุนไพรจากการวิจัยอยู่ในระดับดีมาก สอดคล้องกับ พวงเพ็ญ โปธิกาญจนวัตร (2551 : 128) ได้ศึกษาภูมิปัญญาการปลูกชมพู่เพชรเพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชน พบว่า ชมพู่เพชรเป็นผลผลิตที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของชุมชนเป็นอาชีพหลัก เกษตรกรผู้ปลูกชมพู่เพชรมีการรวมกลุ่มในการผลิตปุ๋ยชีวภาพ และรวมกลุ่มกันจำหน่ายชมพู่เพชร ซึ่งแต่ละกลุ่มมีสมาชิกรวมตัวกันให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เกิดความสามัคคี ความเอื้ออาทรต่อกัน มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน สังคมมีความสงบสุข

หลังจากการทดลองรูปแบบ ผู้เข้าร่วม โครงการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองของบ้านคุ้มเหนือ ตำบลหัวช้าง อำเภอจตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด มีพืชผักสวนครัว และพืชผลทางเกษตร นำมาบริโภคเองเพื่อการยังชีพ

2.4 ด้านจำนวนสัตว์เพื่อการยังชีพ เป็นการเลี้ยงสัตว์เพื่อบริโภคในการยังชีพ นอกจากนี้เหลือกินเหลือใช้เองสามารถนำไปขายเพื่อให้เกิดรายได้เพิ่มขึ้นและลดรายจ่าย สอดคล้องกับ ทองยุ่น ทองคลองไทย ได้วิจัยเรื่อง การพัฒนาวิธีการเลี้ยงกบตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง พบว่า กบลูกผสม 3 สายเลือด (กบนา x กบจาน x กบบูลฟร็อก) ที่เกิดจากพ่อกบจานเลี้ยง

ในบ่อซีเมนต์ บ่อกระชัง บ่อดิน บ่อหลุม และบ่อคอนกรีต มีการเจริญเติบโตเร็วกว่า มีน้ำหนักเฉลี่ยมากกว่า มีขนาดใหญ่กว่า มีอัตราการแลกเนื้อต่ำกว่า มีอัตราการรอดตายต่ำกว่า แต่ไม่แตกต่างกันทางสถิติ มีต้นทุนการผลิตและจุดคุ้มทุนต่ำกว่า และให้ผลตอบแทนสูงกว่าบ่อลูกผสม 3 สายเลือดที่เกิดจากพ่อกบนา บ่อเลี้ยงที่ดีที่สุดสำหรับกบทั้งสองสายพันธุ์ คือ บ่อซีเมนต์ รองลงมาคือบ่อกระชังและบ่อดินตามลำดับ ส่วนบ่อหลุมและบ่อคอนกรีตพบว่า เหมาะสำหรับเลี้ยงเพื่อการบริโภคแต่ไม่เหมาะสำหรับการเลี้ยงเพื่อการค้าเนื่องจากกบทั้งสองสายพันธุ์มีอัตราการเจริญเติบโตใกล้เคียงกัน สอดคล้องกับ พิมพกานต์ เลอเบล (2549 :2) ได้วิจัยเกี่ยวกับการเลี้ยงปลาในแม่น้ำปิงตอนบน พบว่า ในรอบ 10 ปีที่ผ่านมา การพัฒนาอุตสาหกรรมการเลี้ยงปลาที่บึงและปลานิลในกระชังในแม่น้ำปิงตอนบนภาคเหนือของประเทศไทยสามารถทำกำไรได้ดีมาก แต่ในอนาคตควรมีการจัดการ การให้อาหารปลาที่เหมาะสม และการจัดการความเสี่ยงจากสิ่งแวดล้อม เช่น ปัญหาน้ำท่วมและความสัมพันธ์ทางธุรกิจที่ส่งผลต่อราคาตลาด ฟาร์มเลี้ยงปลามีความสำคัญ ถือเป็นส่วนหนึ่งของอาชีพของครัวเรือนชนบท และสอดคล้องกับ พวงเพ็ญ โพธิกาญจนวัตร (2551 : 130) พบว่า แนวทางในการเพิ่มมูลค่าผลผลิตของชุมชนที่ประกอบอาชีพทำสวนโดยการเปลี่ยนแปลงวิธีการจากปุ๋ยเคมีและสารเคมีไปใช้เกษตรธรรมชาติ โดยนำเอาวัสดุที่เกิดจากธรรมชาติและทรัพยากรในท้องถิ่นมาใช้ให้เกิดประโยชน์ เช่น การใช้สารชีวภาพหรือปุ๋ยคอก ซึ่งเกิดจากมูลสัตว์จำพวกวัว ไก่ เป็ด นอกจากนี้ วัชพืชที่มีอยู่ทั่วไปมาใช้ผลิตเป็นปุ๋ย สำหรับใส่ต้นชมพูเพชร และใช้สะเดาสดที่มีอยู่ในท้องถิ่นมาฉีดพ่นเป็นยาฆ่าแมลง ถือว่าเกษตรกรได้ใช้หลักเกษตรธรรมชาติเข้ามาใช้ในชุมชน ก่อให้เกิดความสมดุลของธรรมชาติ มีอากาศดี สิ่งแวดล้อมดี ทำให้มีนักท่องเที่ยว นักศึกษา และประชาชนที่สนใจในด้านการปลูกชมพูเพชร เข้ามาศึกษาดูงาน ขอข้อมูลและซื้อผลผลิต ชุมชนมีรายได้เพิ่มขึ้น หลังจากเกษตรกรใช้หลักเกษตรธรรมชาติ ทำให้ลดต้นทุนในการผลิต มีสิ่งแวดล้อมที่ดีขึ้น

หลังจากการทดลองรูปแบบการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองของบ้านคุ้มเหนือ ตำบลหัวช้าง อำเภोजตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด ผู้เข้าร่วมโครงการมีสัตว์ให้การทำอาหารได้ทันทีเพื่อการยังชีพ โดยไม่ต้องซื้อจากร้านค้า และสามารถนำไปจำหน่ายเพิ่มรายได้ในครัวเรือน

2.5 จำนวนเห็ดเพื่อการยังชีพ เป็นการเพาะเห็ดเพื่อการบริโภคในครัวเรือนเพื่อการยังชีพ ส่วนที่เหลือ สามารถนำไปขายเพื่อให้เกิดรายได้เพิ่มขึ้นและลดรายจ่าย สอดคล้องกับ ไชยมจิตรม้น (2554 : 1) ได้วิจัยเรื่อง ประสิทธิภาพของน้ำหมักชีวภาพในการเพาะเห็ด ผลการทดลองพบว่า ประสิทธิภาพของน้ำหมักชีวภาพแต่ละชนิดมีผลต่อการเพาะเห็ด โดยเปรียบเทียบจากน้ำหนักสดของเห็ดนางฟ้าที่เพาะกับน้ำหมักต่างชนิดกัน โดยน้ำหมักชีวภาพจากมูลค้างคาวให้ผลผลิตสูงสุดและแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญยิ่งทางสถิติที่ระดับ 0.01

หลังจากการทดลองรูปแบบโครงการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองของบ้านคุ้มเหนือ ตำบลหัวช้าง อำเภोजตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด ผู้เข้าร่วมโครงการมีเห็ดในการทำอาหารได้เพื่อการยังชีพ โดยไม่ต้องซื้อจากร้านค้า และสามารถนำไปจำหน่ายเพิ่มรายได้ในครัวเรือน

2.6 จำนวนสินค้าอุปโภคและบริโภคที่ซื้อจากร้านค้า เป็นการลดการซื้อสินค้าอุปโภคและบริโภคที่ซื้อจากร้านค้าลง เพื่อลดรายจ่ายในครัวเรือนให้สามารถพึ่งพาตนเองได้ สอดคล้องกับงานวิจัยของ ศิวฤทธิ์ พงศ์กรรังศิลป์ (2547 : ก) ที่ได้ศึกษาแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนอย่างยั่งยืน ผลการศึกษา พบว่า ปัญหาของการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน คือ การขาดความรู้ทางการบริหารจัดการ การตลาด การผลิต การเงินและบัญชี เนื่องจากความเป็นชุมชนท้องถิ่นมีวิถีชีวิตแบบชุมชนท้องถิ่น จึงไม่มีทางด้านบริหารจัดการทางธุรกิจ ดังนั้น แนวทางที่จะพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนอย่างยั่งยืนคือ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้าดำเนินการให้ความรู้ทางด้านบริหารจัดการการเงิน และบัญชีให้กับเศรษฐกิจชุมชน โดยในทางการบริหารจัดการก็ให้ความรู้ทางด้านการวางแผนซึ่งเป็นการกำหนดเป้าหมายไว้เป็นการล่วงหน้า การจัดการองค์การเป็นการพัฒนาระบบแผนกำลังคนการอบรมและพัฒนาบุคคล และการสั่งการ โดยผู้นำเศรษฐกิจชุมชนควรจะมีการติดตามผลเพื่อให้งานดำเนินการไปตามแผนที่วางไว้

หลังจากการทดลองรูปแบบโครงการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองของบ้านคุ้มเหนือ ตำบลหัวช้าง อำเภोजตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด ผู้เข้าร่วมโครงการสามารถพึ่งพาตนเองได้ มีพืชผัก ผลไม้ เห็ด กบ ปลา ไข่ เป็ด ทดแทนการซื้อจากร้านค้า และสามารถนำไปจำหน่ายเพิ่มรายได้ในครัวเรือน

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเพื่อนำผลการวิจัยไปใช้

1.1 นำรูปแบบการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองของบ้านคุ้มเหนือ ตำบลหัวช้าง อำเภोजตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด ไปใช้ให้เกิดผลเต็มที่

1.2 นำรูปแบบการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองของบ้านคุ้มเหนือ ตำบลหัวช้าง อำเภोजตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด เข้าสู่การประชุมของหมู่บ้านเพื่อประชาสัมพันธ์และประกาศใช้เป็นแผนชุมชนในการพัฒนาหมู่บ้านสืบไป

1.3 สนับสนุนส่งเสริมให้ประชาชนในบ้านคุ้มเหนือใช้แผนชุมชนเพื่อกำหนดทิศทางวิสัยทัศน์ ยุทธศาสตร์ในการพัฒนาชุมชน และมีการติดตามประเมินผลอย่างต่อเนื่อง

2. ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรศึกษากระบวนการเรียนรู้ควบคู่การปฏิบัติของกลุ่มองค์กรและรายบุคคลอย่างเป็นระบบ และมีการสรุปเรื่องเล่า ถอดบทเรียน แลกเปลี่ยนความรู้ และระยะเวลาในการวิจัยมากขึ้น

2.2 การวิจัยและพัฒนา หลักสูตรกิจกรรมในการพัฒนาสมรรถนะให้แก่ผู้นำ ชุมชน ผู้นำองค์กร และนักจัดการความรู้ท้องถิ่นให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY